

Fakultetsopponenten sammanfattar

GUNILLA HALLDÉN

Institutionen för Tema, Linköpings universitet

Christina Gars – Delad vårdnad? Föräldraskap och förskolläraryuppgift i den offentliga barndomen (Stockholm: HLS Förlag, 2002)

Christina Gars avhandling inordnar sig i raden av avhandlingar som behandlar förskolan som en institution med del i ansvaret för utformningen av barndomen. Pedagoger gör här inbrytningar i ett barndomshistoriskt fält, samtidigt som man också tangerar frågor om relationen mellan privat och offentligt; stat och medborgare. Forskningen berör också kvinnofrågan och professionaliseringsfrågan. Det är en väsentlig uppgift att studera barnomsorgen i ett perspektiv där dess samhällspolitiska roll lyfts fram och därmed vidgar en snävt pedagogisk infallsvinkel. Christina Gars avhandling ger ett bidrag till en diskussion av vad som karakteriserar barndomen i dagens Sverige i termer av hur ansvaret för barnen fördelar sig mellan föräldrar och professionella, stat och familj.

Den övergripande fråga som löper genom avhandlingen rör vad som är innehållet i föräldrars och förskollärares gemensamma ansvar, hur de fördelar den »delade vårdnaden» och vad föräldrar och förskollärare talar om vid sina möten? Syftet är »att försöka bidra med perspektiv och begrepp som kan medverka till samtalet om och förståelsen av föräldrars och förskollärares samverkan» (s 19). Vi kan säga att det handlar om hur omsorgen om barnen både i form av vård och i form av uppfostran blir en angelägenhet som delas mellan föräldrar och professionella. Denna delade vårdnad måste förhandlas och det är dessa förhandlingar som är föremål för undersökning i avhandlingen.

En litteraturstudie ramar in texten och det empiriska materialet utgörs av två delstudier; en intervjustudie och en studie av texter från två skilda brytpunkter i förskolans utveckling. I intervjustudien är det föräldrar och förskollärare som kommer till tals. Här är förskollärarna och föräldrarna valda oberoende av varandra. Förskollärarna arbetar inte på samma daghem och föräldrarna har ingen anknytning till de intervjuade förskollärarna. Det är tio förskollärare och sex mödrar som intervjuats. I textstudien har författaren valt att studera texter producerade vid två skilda historiska tillfällen som hon menar kan karakteriseras som brytpunkter för synen på daghemmet och dess roll i relation till familjen och fostran. Den ena är den som brukar ses som

inledningen till det moderna nämligen 1930/40-tal. Den andra är starten för en utbyggnad av daghem och en introduktion av en ny syn på daghemmets roll, nämligen under 1970-talet.

I metodkapitlet redogörs för den övergripande kunskapsteoretiska grund som arbetet vilar på. Författaren diskuterar hur hon använder sig av ett hermeneutiskt angreppssätt och i detta sammanhang betraktas de skrivna texterna och intervjuutsagorna som texter i den bemärkelsen att de måste sättas in i sitt sammanhang och tolkas för att ges mening. En intervjuutsaga och en skriven text har ingen absolut mening utan den tillskrivs mening genom att den tolkas i ett bestämt perspektiv. Detta gör att det alltid finns en läsare närvarande som är involverad i en tolkningsprocess. I samband med diskussionen av det hermeneutiska angreppssättet görs också kopplingar till ett perspektiv som problematiserar frågan om styrning. Detta sker i samband med en diskussion om valet av texter, som sägs vara skrivna vid en tidpunkt då det som tidigare tagits för givet ställs i fråga.

På det sättet menar författaren att den situation vi har idag på samma sätt som 1930/40-talen och 1970-talet kan karaktäriseras som en brytpunkt. Textstudien avser inte att utgöra en historisk studie av olika aktörers inflytande och av förändrade relationer mellan privat och offentligt. I stället används det historiska materialet för att ge perspektiv på det som är författarens övergripande syfte nämligen att förstå föräldrars och förskollärares samverkan. Samtidigt beskrivs det som två delstudier som har samma dignitet. Den ena syftande till att belysa vad föräldrar och förskollärare samtalar om. Den andra syftande till att belysa de föreställningar om föräldraskap, barn- och förskolläraryppgift som framkommer i skrifterna.

Redovisningen av analysen av intervjuerna sker tematiskt så att förskollärarnas och föräldrarnas respektive synsätt sammanfattas och diskuteras i ett sammanhang tema för tema. Ett tema träder fram som det mest centrala, nämligen gestaltning av barn. Det speglar vad som har huvudrollen i samtalet, det individuella barnet. Det är förskollärarna som sätter agendan för samtalet och de tycks se som sin uppgift att checka av barnet i relation till en normalitetskurva. Det är ett utvecklingspsykologiskt synsätt som ligger till grund för bedömningen. Förskollärarna anger att det är viktigt att förmedla till föräldrarna om barnet »klarar sig» eller om det är några problem.

Problemen intar huvudrollen och det är detta som är ansvarsfullt och känsligt att ta upp. I de fall då det inte finns några problem tycks man mer se det som att man ska sitta av tiden, genomföra det obligatoriska samtalet utan att det egentligen finns någon anledning. Det faktum att utvecklingsbedömningen har en så dominerande ställning i samtalen kan verka förvånande. Det är emellertid tydligt i materialet att det är just på de här punkterna personalen ser sin uppgift i den delade vårdsnaden. De ska bedöma barnen och slå larm om något verkar gå snett. Hälsan tiger däremot still och då finns inte så stort behov av samverkan.

Föräldrarna däremot vill inte höra om barnet utvecklas i normal takt. De vill i stället veta vad barnet gör, hur det fungerar socialt och om det verkar ha roligt under dagarna. De är alltså intresserade av att få veta om daghemmet är en bra miljö för barnet i termer av »lycklig plats» snarare än utvecklings-

stimulerande miljö. Författaren drar med ledning av övrigt material i intervjuerna trots det slutsatsen att föräldrarna har en projektsyn på barnet och att de är influerade av det professionella synsättet.

Analysen av intervjuerna visar hur daghemmet i samtalen om dagliga rutiner framträder som en arena där privat och offentligt möts. Författaren beskriver det som det sociala territorium där till exempel frågor om hygien blir känsliga. Dessa frågor hör till den privata sfären, men avslöjas och hanteras av förskollärarna i det sociala territoriet. Här blir Valerie Walkerdine och hennes analys av utvecklingspsykologins starka ställning i det vårdande arbetet viktigt liksom de sociologer och filosofer som analyserat hur ansvaret för barnen förflyttas alltmer till ett socialt territorium där inflytandet från olika professionella grupper blir starkt.

Den andra delstudien består av en textanalys och dess funktion är att ge en tolkningsram till intervjuerna. Som jag angivit tidigare utgörs denna av analys av texter från två tidsperioder vilka båda karaktäriseras som brytpunkter i avseende på hur relationen mellan hem och daghem beskrevs. Den fråga som ställs till materialet är: Hur har föreställningar om barn och barndom, om föräldraskap och förskolläraryrket formulerats vid kritiska tidpunkter för den delade vårdnadens framväxt och etablering? Två texter har valts för att karaktärisera den första brytpunkten. Det är två böcker; den ena är *Stadsbarn. En bok om deras fostran i storbarnkammare* skriven av Alva Myrdal som kom ut 1935 och den andra är *Barnträdgården* under redaktion av Maria Moberg och Stina Sandels som kom ut 1945.

Sammanfattningsvis kan man säga att *Stadsbarn* karaktäriseras som en idéskrift för en förändrad barnomsorg, där verksamheten sägs ska vila på vetenskaplig grund, vilken inte beskrivs särskilt detaljerat. Barnen betraktas ur ett utvecklingspsykologiskt och diagnostiskt perspektiv och blicken är framåtsyftande mot vad barnen behöver kunna i framtiden som medborgare. Föräldraskapet ska utövas med professionalitet och ett frigjort förhållningssätt är idealet. *Barnträdgården* karaktäriseras som en skrift som mer beskriver den vardagliga verksamheten. Dess idémässiga bakgrund är den vid denna tidpunkt väl etablerade barnträdgårdsrörelsen med inspiration från Fröbel och med en tydlig ideologi om moderskapets betydelse. Barnet beskrivs i relation till verksamheten och någon diagnostisk blick förekommer inte, däremot förekommer observationer som viktiga inslag. Barndomen betraktas inte som en väg mot vuxenskap utan ses i förhållande till verksamheten här och nu. Föräldraskapet eller moderskapet poängteras och daghemmets uppgift är att stärka mor-barn relationen.

Den andra periodens texter utgörs av Gunilla Ladbergs avhandling från 1973 *Barntillsyn eller barnmiljö? Om samarbete mellan hem och daghem*. Detta är den huvudsakliga källan för denna period men till den är fogad en bok utgiven av Socialstyrelsen *Försök i förskolan* under redaktion av Siv Thorsell som kom 1979. Ladbergs bok bygger på deltagande observationer och intervjuer med personal och föräldrar på två förskolor. Avhandlingen var initierad av Barnstugeutredningen och syftade till att belysa samarbetet mellan föräldrar och personal och hur man ser på daghemmet och dess funktion som tillsyn eller barnmiljö. Den samhälleliga och idémässiga bak-

grunden till texten är den situation vi fått då kvinnorna trätt ut på arbetsmarknaden. Daghemmet lanseras som jämbördigt med hemmet och det ska utgöra en god barnmiljö samtidigt som det erbjuder tillsyn; två uppgifter som kolliderar. Föräldraskapet, observera inte moderskapet, belyses i Ladbergs avhandling från föräldrarnas och personalens perspektiv och det finns en ambivalens till daghem. Det är ett nödvändigt ont och utgör egentligen ingen bra barnmiljö. Från personalens sida reses kravet på att föräldrarna kompenserar barnet för brister i daghemsmiljön.

Förskolläraryuppgiften som den är beskriven via intervjuer i Ladbergs bok är inte styrd av ett poängterande av professionaliteten. Det finns inget förskolefält där personalen identifierar pedagogiska uppgifter och de problem som identifieras hänförs antingen till brister i hemmet eller till strukturella faktorer som personaltäthet etcetera. Detta leder till maktlöshet eftersom personalen genom sitt sätt att definiera problemen inte ser sig ha några möjligheter att ingripa. Ladbergs studie belyser den grundläggande frågan hur den delade vårdsnaden försöker finna sin form. Dilemman av detta slag finns även i Christina Gars material. Här får vi också en grund för en sammanfattning av vad studien om den delade vårdsnaden givit.

Daghemsvistelse är i dag en del av det normala barnlivet. Vi kan alltså säga att det statliga ansvaret för barnens uppfostran som under senare delen av 1800-talet togs i och med inrättandet av folkskolan har utvidgats till att gälla också de mycket små barnen. Även om vi nu har en läroplan också för förskolan kan emellertid aldrig förskolan som institution separeras från hemmet på det sätt som skolan gjort. Skolan har visserligen under hela 1900-talet diskuterat frågan om hur samarbetet mellan lärare och föräldrar kring fostran av barnen ska utformas, men för de små barnen blir intrånget på det privata området större. För skolbarnen rör det också hygien och sovvanor, men då det gäller de små barnen kan fostran inte ske via barnen utan måste riktas till föräldrarna. Vi har också tydliga omvårdnads mål vid sidan av de renodlat pedagogiska målen och det är på dessa punkter som personalen känner en otillräcklighet.

Som i många avhandlingar är det tydligt också i denna hur författaren har gjort ett perspektivskifte. Mötet mellan personal och föräldrar betraktades inlednings-vis som interpersonellt betingat för att senare förstås utifrån samhälleliga förhållanden och utifrån diskurser för hur barnet ska betraktas, vilka utvecklats under olika perioder i förskolans historia. Intervjustudien, som gjorts med föräldrar och förskolepersonal, blir förstörd via det perspektiv som textstudien tillsammans med litteraturstudien gett. Samtalet och det samarbete som benämns »delad vårdnad» kom alltså att förstås som diskursivt, politiskt och samhälleligt betingat istället för att vara betingat av de ingående parternas sätt att bemöta varandra.

Den samhälleliga förändring som skett under 1900-talet karaktäriseras som innebärande att omvårdnaden av barnen har gått från att vara ett privat ansvar till att alltmer också bli ett ansvar för den offentliga sfären. Alltså ett ökat statligt ansvar för barn samtidigt som en professionell kår ser som sin uppgift att uppfostra barnen. Detta spel mellan flera aktörer skisseras i avhandlingen och grunden för beskrivningen utgörs av texter som behandlar

det civila samhället, sådana som behandlar diskurser om barndom, samt de som analyserar hur föräldraskap utformas i moderna familjer och hur föräldrar ser på daghem. Till detta kommer angivande av perspektiv från barndomssociologin, studier av föräldraskap och studier av förskolan som en institutionalisering av ett kvinnligt område.

Genom att tangera så många områden blir varje område med nödvändighet sporadiskt belyst. Analysen av intervjuerna har dragit nytta av det perspektiv som utvecklats via textstudier och annan forskning, men samtidigt öppnas avhandlingstexten för frågor som inte analyseras djuplodande. Detta ligger med nödvändighet i den begränsning man har att göra i en avhandling, men väcker samtidigt frågor som man skulle vilja ha belysta. Det är ju en skillnad om man syftar till att förstå skilda pedagogiska inriktningar under olika perioder, att belysa professionaliseringssträvanden eller förskolans framväxt som en kvinnofråga med olika aktörer. Som det nu är berörs alla dessa fält, men de kan av naturliga skäl inte behandlas med separat empiriskt material.

De historiska texterna har använts för att belysa det empiriska material som insamlats via intervjuer under mitten av 1990-talet. På det sättet är de historiska texterna inte i första hand källor för att förstå det fenomen som texterna uttalar sig om, utan för att förstå andra texter. Denna relation mellan analys av texter producerade under olika perioder och nutidsmaterial är något jag skulle vilja ha diskuterat närmare i avhandlingen. Man kan också fråga sig om man kan fastställa en brytpunkt i någon entydig mening. En tidpunkt kan innebära att vissa tidigare tolkningars hegemoni sätts i fråga, samtidigt kan andra fenomen stå oomtvistade. Jag skulle vilja säga att det gäller 1930 och 40-talen då vissa idéer om social ingenjörskonst får fäste, men samtidigt är frågan om moderns ansvar för hemmet och hennes villkorade inträde på arbetsmarknaden fortfarande inte ifrågasatt. Det är just därför vi inte får en utbyggnad av daghemmen under 1950-talet.

Det påpekas också i avhandlingen att Socialstyrelsen då var emot en satsning på daghem och förordade familjedaghem. När det gällde tillsyn av barnen förespråkades således familjedaghem, medan barnträdgårdsmodellen stod som modell för pedagogiken i förskolan. Den professionella strävan som varit stark inom förskollärarkåren från starten vid tidigt 1900-tal vann i den meningen att man knöt statsbidrag till utbildningskrav. Detta innebar emellertid att vi samtidigt fick en fördröjning av utbyggnaden och en satsning på familjedaghem. Denna satsning på familjedaghem kvarstod på 1970-talet, men kombinerades med att kravet på utbildning för att daghemmen skulle få statsbidrag hävdes. Vi kan alltså se motstridiga tendenser vid en och samma tidpunkt.

En annan metodisk fråga rör innebörden i att analysera föreställningar om samarbetet och den delade vårdnaden via intervjuer om utvecklingssamtal. Det faktum att utvecklingssamtalen har sin speciella agenda, där bedömningen framstår som central, gör att andra viktiga delar av samarbetet riskerar att tonas ner. Detta är något som kunde ha berörts även om jag är övertygad om att just utvecklingssamtalen är en viktig del då det delade ansvaret för barnens utveckling förhandlas.

En viktig slutsats som studien gett rör frågan om frånvaron av ett professionellt fält. Här återkommer de tankegångar som Ladbergs studie visar. Detta rör frågan om professionalitetsbegreppets olika betydelse. Vi ser en utvecklingspsykologisk grund och ett värnande av specifika kunskaper. Men vi ser ingen markering av det pedagogiska fältet och den kunskap som kompletterar föräldrarna. Detta sätter fokus på en viktig problematik i förskolläraryrollen. Avhandlingen ger på det sättet ett viktigt bidrag till diskussionen om ansvaret för barnen och hur detta ansvar fördelas. Den visar också på många frågor att gå vidare med.